

корпусу — високий, сухорлявий, дуже сердитий з вигляду, з червоними від безсоння чи від п'ятики очима — ступнув на середину камери й став, тримаючи розкритий журнал перед собою (І. Багрянний); в) вказівок на номери сторінок, параграфів, таблиць, джерел інформації що і будуть необхідними у поширенні знань читача: В іншому епізоді Саксон пише: “Слов’яни під проводом свого князя Струнича напали на півострів, яким уже володів Фродо III, король готів-датчан” (Саксон Граматик. Історія Данії. — 10, 3.) (І. Білик); З другого боку карта Птолемея вабить нас іще й тим, що вже тоді разом із згадуваними амадоками та амаксовіями тут мешкали й інші цікаві нам племена. “Між бастарнами (в межиріччі Пруту — Дунаю) та роксоланами (на берегах Дніпра, Дону й Азовського моря) живуть хуни”, — (читаємо в “Посібнику з географії”) (І. Білик); За дітьми працівника міліції, який загинув або помер у зв’язку з виконанням службових обов’язків, до досягнення ними повноліття, а також за непрацездатними членами сім’ї, які перебували на його утриманні, зберігається право на пільги по оплаті житла, комунальних послуг, палива (Науково-практичний коментар до Закону України “Про міліцію”).

Отже, запропонований нами підхід до аналізу вставлених конструкцій дозволяє поглибити й уточнити наявні в сучасному мовознавстві класифікації цих мовних одиниць.

Список використаних джерел

1. Аникин А.И. Функции вставных конструкций в современном русском языке // Учен. зап. Моск. Пед. ин-та им. В.И.Ленина, № 259. М., 1967. – С. 5-44.
2. Гавриленко И.И. Функции и типы вставных конструкций в научных текстах // Вестник Московского университета. Сер. 9. Филология. – 2002. – № 6. – С. 80-91.
3. Загнітко А.П. Структурно-граматичні і функціонально-семантичні різновиди українських синтаксичних інновацій // Донецький вісник Наукового товариства ім. Шевченка. Т. 4 – Донецьк: Східний видавничий дім. – 2003. – С. 65-77.
4. Загнітко А.П. Основи українського теоретичного синтаксису. Частина 2. – Горлівка:ГППМ, 2004. – 254с.
5. Пешковский А.М. Русский синтаксис в научном освещении. М.: Учпедгиз, 1956. – 511с.
6. Пономарів О.Д., Різун В.В., Шевченко Л.Ю. та ін. Сучасна українська літературна мова. – К.: Либідь, 1997. – 400с
7. Русская грамматика: Синтаксис. – М.: Изд-во АН СССР. 1980. – Т. 2. – 66

Анотація. У статті розглядаються вставлені конструкції, що демонструють три типи семантичних відношень: уточнення, пояснення, роз’яснення. Пропонується нова класифікація, що ґрунтується на інформації, яка ними передається.

Ключові слова: вставлені конструкції, пояснення, класифікація.

Summary. The article deals with parenthetical constructions that demonstrate three types of semantic attitudes as: specification (definition), explanation and elucidation (interpretation). There is a suggestion of new classification of parenthetical elements that is based on information which is transmitted by them.

Key words: compound constructions, explains, classification.

УДК 17.022.1 (043)

СЛОНЕСЬКА І. Б.

ФІЛОСОФІЯ ЯК МЕТАТЕОРІЯ ЛІТЕРАТУРНОГО МОДЕРНІЗМУ: ДІАЛОГ НА ЗЛАМІ СТОРІЧ

Постановка проблеми в загальному вигляді... Загальний рівень змін в освіті передбачає інтеркультурність освітнього процесу, і в цьому сенсі актуальною стає роль сучасної цілісної літературної освіти, отримуючи яку, особистість формує певну метамову – полікультурний код, який сприяє підготовці людини до життя у світі багатоманітних зв’язків епохи глобалізації. Під літературною освітою ми маємо на увазі важливу складову гуманітарної освіти, яка забезпечується викладанням навчальних курсів “Української літератури” та “Зарубіжної літератури” і має на меті залучення до скарбниці світової літератури, а через неї – до фундаментальних цінностей культури у взаємодії їхніх конкретно-історичних та загальнолюдських значень.

Аналіз досліджень і публікацій, в яких започатковано розв'язання даної проблеми...

Філософська проблема освіти як соціокультурної детермінанти формування особистості є особливо актуальною і розглядається в низці праць В. Андрущенко, С. Гончаренка, Л. Губерського, І. Бега, І. Зязюна, О. Савченко, С. Подмазіна, В. Лутая, М. Михальченка та ін.

Проблемам літературної освіти велику увагу приділяли О. Бандура, Г. Беленький, Н. Волошина, М. Жулинський, Є. Квятковський, Л. Кудряшова, Д. Наливайко, В. Щербина. Під різними кутами зору проблему культурологічного спрямування літературної освіти акцентували Є. Волощук, Д. Затонський, Л. Мірошніченко, О. Ніколенко, О. Пронкевич, Б. Шалагінов.

Проте проблема викладання літератури в соціокультурному контексті має цілу низку аспектів, можна знайти чимало точок дотику сучасних шукань методології предмета літератури та актуальних напрямів філософії. Але ще важливішим видається питання про саму філософію як важливу складову сучасної літературної освіти, адже, до прикладу, тільки за програмою з зарубіжної літератури ХХ сторіччя відбувається знайомство з блискою плеядою європейських філософів: А. Шопенгауер, Ф. Ніцше, З. Фрейд, А. Бергсон, Ж.-П. Сартр, А. Камю, Ж. Дерріда, Ж. Бодрійар.

Формулювання цілей дослідження... Мета нашої статті – акцентувати яскравий філософський контекст літературних явищ на рубежі ХІХ – ХХ сторіч і показати найтісніші взаємозв'язки філософських ідей і художніх творів, вивчення яких неможливе без системного і постійного звертання до філософії.

Виклад основного матеріалу... Новітні філософські системи і концепції початку сторіччя посприяли народженню “сучасного” мистецтва – модернізму, нового літературного напрямку, який визначив літературу епохи. Так, для творчості Ф.Кafka, Дж.Джойса, Т.Манна визначальними стали ідеї Ф.Ніцше, особливо поняття культу “надлюдини”, заперечення логіки розуму. Світоглядною основою для М.Пруста став інтуїтивізм А.Бергсона, ідея “чистої тривалості” як першооснови світу. Теорія психоаналізу З.Фрейда знайшла відображення у К.Гамсуна, В.Набокова, шопенгауерівська “воля до життя” надихала експресіоністів, постмодернізм народився на основі теорій Ж.Дерріди, Ж.Бодрійара. Окремі письменники самі стають філософами, поєднуючи у творчості і художню уяву, і концептуальне філософське мислення (В.Розанов, Ж.-П.Сартр, А.Камю, Р.Барт). Ф. Ніцше після навчання на філологічному фальцеті Лейпцизького університету присвячує себе філософії, а М. Пруст стає письменником значною мірою під впливом прослуханих ним лекцій А. Бергсона.

Філософська трактовка літератури передбачає, що мова філософії дає можливість оптимального виявлення того, що втілюється у літературі. У рамках нашої статті актуальним є саме таке тлумачення філософії літератури, тому з метою виявлення стрижневих філософських ідей у зарубіжній літературі ХХ ст. ми проаналізували наступні взаємозв'язки.

Подібний підхід дає можливість розібратися в естетичних домінантах епохи через філософський зміст, що є надзвичайно важливим, позаяк літературний твір, як відображення концептуальних ідей своєї епохи, не досягається на належному рівні без усвідомлення її філософського підґрунтя.

Проаналізуємо детальніше доцільність та ефективність подібних взаємозв'язків, розглядаючи модерністську літературу поч. ХХ ст.

Цілком зрозуміло, що на літературу цього періоду надзвичайно великий вплив мала філософія. Ірраціональна “світова воля” А. Шопенгауера, людина як зміст і мірило всіх цінностей у “філософії життя” Ф. Ніцше, психоаналіз З. Фрейда, проблема сенсу людського життя, розвинена С. К'єркегором, філософія інтуїтивізму Анрі Бергсона набули поширення і подальшого осмислення в літературі. Оригінальний філософ, блискучий знавець французької мови, прекрасний оратор, А. Бергсон захопив освічену публіку такими яскравими ідеями, як “закрите суспільство”, “відрите суспільство”, “чиста тривалість”, “життєвий імпульс”, “потік свідомості” тощо. Французький парламент на своєму засіданні 1928 року навіть розглянув питання про перенесення лекцій Бергсона з актових зал Колеж де Франс, яка не вмщувала всіх бажаючих, до приміщення Паризької опери і про припинення руху прилеглими вулицями під час лекцій. [1, 352]

Ідея природності буття людини і катастрофічних наслідків її раціонального розвитку дає поштовх до появи цілої низки творів світової літератури, в яких герой опиняється наодинці з Природою, повністю довіряючи їй і отримуючи можливість гармонії внутрішнього світу лише тоді, коли розчиняється у ній. Лейтенант Глан з повісті Кнута Гамсуна “Пан”, герої М.Коцюбинського з “Тіней забутих предків”, поліська лісова дикунка Олеся з однойменної повісті Купріна, персонажі “Північних оповідань” Дж.Лондона живуть у злагоді з самими собою до того часу, поки інтуїтивно слідує підказкам Матері-Природи, і вступають у конфлікт з цивілізацією у будь-яких її проявах.

Інша ідея А.Бергсона – безперервність психічних процесів – призводить до формування найвідповіднішого зображення внутрішнього світу людини – “потіку свідомості”. Теоретиком цього напрямку став американський психолог і філософ У.Джемс, якому належить термін “потік

свідомості” і визначення його суті: “Ми то бачимо, то чуємо, то розмірковуємо, то бажаємо, то згадуємо, то сподіваємось, то любимо, то ненавидимо; і ми знаємо, що наша свідомість сповнена поперемінно сотень інших способів... Свідомість тече...” – звідси і метафорична назва літературно-психологічного прийому “потік свідомості”. “...У людській душі є процес постійного розвитку” [2, 130], – ця думка Бергсона розвивається не лише в “Пошуках втраченого часу” Марселя Пруста, а і в “Уліссі” та “Джакомо” Джемса Джойса, експериментах Вірджинії Вульф, творах Грехема Гріна та Вільяма Фолкнера. “Потік свідомості” як безперервний потік думок, вражень і почуттів персонажів, без традиційних діалогів і описів, є внутрішнім діалогом людини з самою собою, проте як один з методів літературної творчості він сформований лише на поч. XX сторіччя в новій культурно-філософській парадигмі, під впливом ідей А. Бергсона.

Захоплення інтуїтизмом та відкриття у сфері психіки людини, зроблені З.Фрейдом (зокрема ідея несвідомого – найфундаментальніша, за переконанням Е.Фромма, у спадщині З.Фрейда), викликали до життя творчість Ф.Кафки, Т.Манна, Г.Гессе, В.Набокова, В.Підмогильного, герої яких блукають у лабіринті власної психіки і залежать від ірраціонального, непоясненого, незбагненого. До певної міри твори цих авторів – породження і відповідь на події Першої світової війни, яка зумовила появу культурного феномену “втраченого покоління”. За переконанням К. Юнга, “Кафка – один із небагатьох митців світу, який зміг наблизитися до ірреального і якоюсь мірою вловити його у свої сіті” [3, 41] Його оповідання та романи побудовані за законами фантазмагоричної логіки сновидінь, але разом з тим вражають реалістичними деталями буденного одноманітного життя, почасти страшнішого за будь-яку жахливу фантазмагорію.

Глибокий вплив на літературу XX сторіччя справили ідеї німецьких філософів Артура Шопенгауера та Фрідріха Ніцше. Песимізм як світогляд, при якому пріоритетними є духовні цінності, ліг в основу модерністського напрямку – символізму, який виник наприкінці XIX сторіччя у французькій поезії: Поль Верлен, Артур Рембо, Стефан Малларме. Поширюючись, символізм – особливо символізм у поезії – здобув європейське визнання: Райнер Марія Рільке (Австрія), Габріель д’ Анунціо (Італія), Оскар Уайльд (Англія), Еміль Верхарн, Моріс Метерлінк (Бельгія), Генрік Ібсен (Норвегія). Особливою сторінкою символізму стала російська поезія “срібного століття”, чия філософія базувалася не лише на ідеях А.Шопенгауера та А.Бергсона, а і на вченні релігійних містиків В.Соловйова, Л.Шестова, М.Бердяєва: О.Блок, Д.Мережковський, А.Білий, К.Бальмонт, Ф.Сологуб, І.Анненський. Освоєння художніх ідей межі сторіч стало одним з етапів європеїзації української літератури. Так свого поширення набув символізм: Г.Чупринка, Т.Осьмачка, Б.Лепкий, О.Олесь, неокласици М.Зеров, М.Драй-Хмара, Ю.Клен, М.Рильський. Для їхньої творчості філософським підґрунтям слугували ідеї Г.Сковороди, П.Юркевича, О.Потебні.

Не менший вплив на літературу модернізму справила також філософія Ф.Ніцше. На місце Бога, який помер, Ніцше ставить надлюдину, найважливішими характеристиками якої є сила та благородство. Надлюдина Ніцше – це не звulгаризовано-спрощений стереотип, уподобаний масовою культурою XX сторіччя, а передусім мужня, вольова, енергійна і водночас шляхетна та витончена особистість. Жорстка, дійова, дещо екзальтована інтонація ідей Ніцше прочитується у творах експресіоністів XX ст. Літературних родичів Заратустри можна знайти у творах Дж.Лондона, Р.Кіплінга, Е.Хемінгуей, Т.Манна, М.Горького, Г.Гессе. Ця філософія пронизує італійський та російський футуризм, якому особливо імпонувала ідея Ніцше: “Зміна цінностей – це зміна тих, хто творить. Кому випало бути творцем, той завжди знищує” [4, 414]. Ідеї Ніцше отримали подальший розвиток в роботах екзистенціалістів, на думку яких, розвинене техногенне суспільство веде до знищення внутрішньої свободи, даної людині від народження.

Потребує свого філософського підґрунтя ознайомлення з творчістю письменників-екзистенціалістів А.Камю та Ж.-П.Сартра. Екзистенціалізм як художній напрям модернізму виник у передвоєнні роки і розвивався головним чином після II Світової війни. Його теоретиками стали французькі філософи та письменники Г.Марсель, Ж.-П.Сартр, А.Камю. Вплив ідей екзистенціалізму помітний у творчості французьких письменників А.Мальро, А.Жіда, англійських – А.Мердок, В.Голдінга, Т.Еліота, японця Кубо Абе, іспанця М.де Унамуно. У художній формі письменники ставлять проблеми людського існування, буття: життя, смерть, смуток, неспокій, тривога тощо. За переконаннями екзистенціалістів, людина є абсолютно самотньою в світі, її існування трагічне: світ є для неї незбагненим, абсурдним і страшним. Бога не існує, очікувати на чийсь допомогу чи підтримку марно. Один з героїв Ж.-П.Сартра так визначає цей стан людини: “Я благав, випрошував знамення, посилав до неба заклики, але не отримав відповіді! Небо не знає нічого, не знає навіть мого імені. Кожну хвилину я запитував себе: що я таке в очах Бога. Тепер я знаю відповідь: ніщо. Бог мене не бачить, Бог мене не чує, Бог мене не знає. Чи бачиш ти цю безодню над нашими головами? Чи бачиш ти цей пролом у дверях? Це Бог. Чи бачиш ти цю прірву у землі? Це Бог. Мовчання – це Бог. Відсутність – це Бог. Бог – це самотність у натовпі” [5, 358]. Усе залежить від самої людини, від її вибору, і це особливо

проявляється у так званих пограничних ситуаціях, у які ставлять своїх героїв Сартр чи Камю. Наріжний камінь філософії екзистенціалізму – аналіз цих пограничних ситуацій в контексті природи людської особистості. У знаменитому філософському есе “Міф про Сізіфа” А.Камю показує свого героя в момент, коли камінь, уже піднятий на вершину гори, скочується до підніжжя, і Сізіф усвідомлює, що все треба починати спочатку. “Він цікавить мене під час цієї паузи. Його змучене обличчя майже не відрізняється від каменя! Я бачу цю людину, що спускається важким, але рівним кроком до страждань, які не мають кінця. У цей час разом з диханням повертається до нього свідомість, невідворотна, як його нещастя. І в кожному мить, спускаючись з вершини до лігвища богів, він вище своєї долі. Він твердіше свого каменя” [6, 91]

Попри глибокий песимізм і утвердження абсурдності буття, у творчості письменників-екзистенціалістів варто підкреслити читачам Камю і Сартра їхню повагу до людини, і найперше – ствердження величезної її відповідальності перед вибором власних цінностей і буття загалом. Екзистенційний гуманізм полягає у тому, що готує людину до найнесподіванішого повороту долі, підкреслюючи при цьому, що лише від самої людини залежить, зламається вона морально чи збереже свою гідність і самоповагу.

*Висновки...*Отже, умовою сучасного вивчення літератури виступає своєрідне “занурення в епоху”, без якого неможливе адекватне розуміння авторської концепції і самого художнього твору. За допомогою так званих фонових знань – філософських, історичних, етнографічних, географічних, етичних тощо – створюється контекст епохи, яку намагається осягнути пізнаючий суб’єкт. При цьому він інтегрує себе в реальність, яку пізнає, а література, базована на таких засадах, стає ефективним шляхом пізнання світу у всій багатовекторності цього поняття.

Список використаних джерел

1. Культурология. История мировой культуры / под ред. Марковой. – М., 1998. – 522 с.
2. Бергсон А. Два источника морали и религии / А. Бергсон. – М. : Канон, 1994. – 384 с.
3. Юнг К. Тавистокские лекции. Аналитическая психология: ее теория и практика / К. Юнг. – К. : Ваклер, 1998. – 295 с.
4. Ніцше Ф. Так казав Заратустра. Жадання влади / Ф. Ніцше. – К. : Основа : Дніпро, 1993. – 415 с.
5. Сартр Ж.-П. Стена : избр. произв. / Ж.-П. Сартр. – М. : Политиздат, 1992. – 480 с.
6. Камю А. Бунтующий человек / А. Камю. – М. : Политиздат, 1990. – 415 с.

Анотація. У статті пропонується до розгляду філософський контекст літературних явищ кінця XIX – початку XX століть, аналізуються взаємозв’язки філософських ідей А. Шопенгауера, Ф. Ніцше, З. Фрейда, А. Бергсона, А. Камю, Ж.-П. Сартра та художніх творів модерністської літератури рубежу сторіч.

Ключові слова: модернізм, модерністська література, ірраціоналізм, інтуїтивізм, психоаналіз, футуризм, екзистенціалізм.

Annotation. The article is dealt with philosophical context of modernism of literature, interactions of philosophic ideas of A. Shopengauer, Ph. Nitshe, Z. Freud, A. Bergson, A. Camu, J.-P. Sarter and literary works of the modernism of literature at the end of the XIXth – at the beginning of the XXth centuries.

Key words: philosophy, modernism of literature, irrationalism, intuitionism, psychoanalysis, existantionalism, futurism.

УДК 001 (477) (092): 070(71)

Сохацька Є.І.

ІВАН ОПІЄНКО – ТВОРЕЦЬ НАЦІОНАЛЬНОЇ ЖУРНАЛІСТИКИ (ЗА МАТЕРІАЛАМИ ЖУРНАЛІВ “СЛОВО ІСТИНИ” ТА “НАША КУЛЬТУРА”)

Душею лину в Україну,
В її безкрай пишний лан...
(Слово Істини. – 1950. – Ч.4(28). – С.12)

Важливою проблемою сучасної журналістики залишається проблема її національної зорієнтованості та участі у розбудові громадянського суспільства. Основу професійної журналістики становлять досвід і знання, культурне надбання, історія. Влучно сказала Лариса Івашина (“День”), що “наша журналістика повинна бути деревом з корінням, а не суком обтесаним, на який можна приліпити все що завгодно” [1].